

Republika Hrvatska
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

**EKSPERIMENTALNI IZBORNI PROGRAM
GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA**

8.

**RAZRED
OSNOVNE ŠKOLE**

Zagreb, rujan 2014.

Eksperimentalni izborni program Građanskog odgoja i obrazovanja
za 8. razred osnovne škole
u školskoj godini 2014./2015.

Imenice i druge riječi koje se u Eksperimentalnom izbornom programu Građanskog odgoja i obrazovanja za 8. razred osnovne škole koriste u muškome rodu odnose se i na muške i na ženske osobe.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

Donje Svetice 38, 10 000 Zagreb

Tel.: +385(0)1 4569 000

Faks: +385 (0) 1 4594 301

E-pošta: uzoj@mzos.hr

URL: <http://www.mzos.hr>

SADRŽAJ

I.	Cilj provedbe <i>Eksperimentalnoga izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja</i>	3.
II.	Zadaće provedbe <i>Eksperimentalnoga izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja</i>	3.
III.	Metode uspješnog poučavanja <i>Eksperimentalnoga izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja</i>	4.
IV.	Međupredmetna povezanost <i>Eksperimentalnoga izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja</i>	4.
V.	Sadržaji i ishodi <i>Eksperimentalnog izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja</i>	7.
VI.	Vrednovanje i samovrednovanje odgojno-obrazovnih postignuća učenika	14.
VII.	Mjesto i način izvođenja	14.
VIII.	Nastavni plan za provedbu <i>Eksperimentalnog izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja</i>	15.
IX.	Prostorni, kadrovski i drugi uvjeti	15.
X.	Način stručnog praćenja i vrednovanja provedbe <i>Eksperimentalnog izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja</i>	16.
XI.	Financijska sredstva potrebna za realizaciju provedbe <i>Eksperimentalnog izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja</i>	16.
XII.	Vođenje dokumentacije za praćenje i ocjenjivanje postignuća učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju	16.

I. CILJ PROVEDBE

Eksperimentalnog izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja
na reprezentativnom uzorku osmih razreda osnovne škole jest:

- a. provjeriti novi pristup odgojno-obrazovnom planiranju i programiranju usmjerenom na razvoj ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja,
- b. uspješnost u razvoju planiranih ishoda koji obuhvaćaju građansko znanje i razumijevanje, građanske vještine i sposobnosti te građanske vrijednosti i stajališta.

II. ZADAĆE PROVEDBE

Eksperimentalnog izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja

U Ustavu Republike Hrvatske utvrđeno je da „U Republici Hrvatskoj vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana“ (čl. 1. st. 2.) te da su „sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava”.

Građanskim odgojem i obrazovanjem učenici se pripremaju za oživotvorenje navedenih ustavnih odredbi. Sustavno uče o tome što je vlast, koja je uloga vlasti, koja su prava i odgovornosti građana u demokraciji, na koji ih način i pod kojim uvjetima mogu koristiti. Takvim učenjem potrebno je osposobiti učenika za aktivnoga i odgovornoga građanina koji sudjeluje u razvoju demokratske građanske kulture ili etosa svoje škole, mjesta, države, Europe i svijeta odnosno za nositelja vlasti jer je ustavna demokracija takav model vlasti u kojoj su građani politički subjekti, a to znači - nositelji vlasti.

Kako bi se ta očekivanja i ostvarila, svi ustavi demokratskih zemalja, pa tako i Hrvatske, sadrže odredbe o ograničenju vlasti. Da bi se osiguralo poštovanje načela ograničenja vlasti i pravne države, potrebno je aktivno sudjelovanje građana s inkulturiranim građanskim znanjem, vještinama i vrijednostima.

Time građani potvrđuju temelje demokratskog poretka – slobodu i ravnopravnost pojedinca, bez obzira na razlike u podrijetlu, sposobnostima ili sklonostima. Škola je dužna učenike poučiti da opstanak demokracije ovisi o znanjima i aktivnom sudjelovanju građana u odlučivanju na svim razinama. No, da bi sudjelovanje bilo i učinkovito, građani trebaju usvojiti odgovarajuće znanje, vještine i stajališta za korištenje intelektualnih alata kojima se unaprijeđuju demokratske procedure kao što su procjena valjanosti načela, pravila i zakona te učinaka djelovanja vlasti, ali i vlastitog djelovanja.

Kako bi se u učenika potaknula spremnost za aktivno i odgovorno sudjelovanje od razredne, preko lokalne i nacionalne, do europske i međunarodne zajednice, oni u školi trebaju: stjecati znanje o svojim pravima, odgovornostima, mogućnostima i načinima djelovanja u zajednici; o načelima djelovanja demokratske vlasti i načelima pravne države, o mehanizmima zaštite ljudskih prava od lokalne do nacionalne, europske i međunarodne razine, razvijati vještine uočavanja problema u zajednici i njihova miroljubivog rješavanja, u suradnji s drugima jačati motivaciju za

primjenom stečenog znanja i vještina u svakodnevnom životu. Za puni razvoj građanske kompetencije ključna je suradnja svih djelatnika u odgoju i obrazovanju kako bi škola postala mjesto poučavanja, učenja i življenja demokracije.

III. METODE USPJEŠNOG POUČAVANJA I UČENJA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Primjerene metode za ostvarivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja su one koje polaze od iskustva učenika, potiču ih na sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima i suradnju u traženju i donošenju zajedničkih odluka, ali i u kritičkom propitivanju učinaka tih odluka u odnosu na svakog od njih i zajednicu kojoj pripadaju. Takav rad ne isključuje individualne metode učenja (primjerice, individualno čitanje, analiza teksta, analiza slikovnog materijala ili pisanje eseja), no bitno je da se one koriste kao polazište za provođenje zajedničkih aktivnosti.

Nastava Građanskog odgoja i obrazovanja mora biti usmjerena na učenike kao članove razredne i školske zajednice. U skladu s tim, preporučuju se metode zajedničkog istraživanja nekog problema, traženja rješenja, pripreme izvještaja i prezentiranja; simuliranja (primjerice, rada pojedinih ogranaka vlasti i načina na koje oni donose odluke); igranja odgovarajućih uloga; rasprave i debate u sklopu kojih se vježba asertivnost, aktivno slušanje, argumentiranje, pregovaranje i zagovaranje, izvođenje zaključaka, dolazak do konsenzusa, itd. Ovisno o nastavnoj temi, učenici rade u paru, manjoj ili većoj grupi ili, pak, plenarno. Isto tako, osim u učionici, oni uče na izvanučioničkoj nastavi i izvannastavnim aktivnostima te koriste različite medije i kontekste kao izvore učenja, osobito lokalnu zajednicu. Izlazak u zajednicu prijeko je potreban kako bi stečena znanja i vještine o aktivnom građanstvu provjerili u stvarnom kontekstu. Provođenje istraživačkih projekata, u sklopu čega identificiraju neki društveni problem, traže podatke kako bi problem što bolje upoznali, analiziraju prikupljene podatke i predlažu rješenja, a zatim ih, po mogućnosti, i provjeravaju u praksi, najbolji su put do učenika kao aktivnoga i odgovornoga građanina.

IV. MEĐUPREDMETNA POVEZANOST EKSPERIMENTALNOGA IZBORNOG PROGRAMA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Provođenje Eksperimentalnoga izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja povezuje se s međupredmetnom provedbom Građanskog odgoja i obrazovanja koja se **temelji na načelu racionalizacije, integracije i korelacije. Za očekivati je da će takav pristup pospješiti:**

- sustavniju primjenu pedagoškog načela integracije i korelacije odgojno-obrazovnih sadržaja koje je trajno bilo i jest prisutno u odgojno-obrazovnom procesu;
- stvaranje normativnih i stručnih pretpostavki za osuvremenjivanje odgojno-obrazovnog procesa;
- prevladavanje pristupa koji se temelji na zapamćivanju i reprodukciji disciplinarno odvojenih sadržaja;

- upotrebu interaktivnih nastavnih metoda učenja i poučavanja usmjerenih na iskustveno, timsko, suradničko i radioničko učenje povezano s istraživanjem¹, analiziranjem, zaključivanjem, rješavanjem problema uz pomoć kojih se osim stjecanja znanja razvijaju vještine i vrijednosti;
- učenje i poučavanje u različitim područjima povezano i usmjereno na razvoj cjelovite osobe učenika;
- promjenu položaja učenika tako da postaje subjekt procesa učenja u kojem mu se osigurava prostor za samostalno propitivanje i zaključivanje o predmetu učenja, za analiziranje i iskušavanje mogućnosti primjene znanja, za iznošenje svojih spoznaja u suradnji s drugim učenicima, za dublje razumijevanje i trajnije pamćenje onoga što uči, za stjecanje provjerenog i iskušanog znanja koje može dalje unaprjeđivati;
- osposobljavanje učenika za cjeloživotno učenje koje mu je danas, uslijed ubrzanih promjena u znanjima, tehnologijama i zanimanjima neophodno;
- osiguravanje uvjeta učenja u kojima učenik propituje svoje snage i sposobnosti, otkriva u čemu je jak, stječe samopouzdanje, ovladava i upravlja procesom učenja te planira svoj daljnji razvoj;
- osiguravanje uvjeta učenja u kojima se učeniku omogućava uspjeh preko onoga u čemu je talentiran umjesto ograničavanja razvoja prema onome u čemu je nemoćan.

Takvi su odgojno-obrazovni uvjeti ujedno pretpostavka za osiguravanje **temeljnog prava djeteta na razvoj** svih njegovih potencijala. U skladu s tim, u nastavi je potrebno njegovati otvorenu i suradničku komunikaciju te stvaranje ozračja uzajamnog poštovanja među učenicima, kao i između učenika i učitelja, učitelja i roditelja. Važno je da učitelj u sklopu interaktivnog učenja i praktičnih aktivnosti i u suradnji s roditeljima otkrije u čemu je učenik dobar, kako bi uz pomoć učitelja, roditelja i drugih učenika **ostao ili postao uspješan učenik**.

S tim ciljem u Građanskom odgoju i obrazovanju učenik vodi mapu osobnog razvoja u koju unosi podatke o svojim postignućima i budućim planovima razvoja svojih kompetencija (potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, volontiranju, o završenim tečajevima, npr. pružanja prve pomoći, stranog jezika, umjetničkog izražavanja, znanstvenih i tehničkih inovacijskih projekata i sl.).

Građanski odgoj i obrazovanje uvodi se i na način obvezne međupredmetne provedbe kako bi se u odgoju i obrazovanju pridonijelo punom razvoju građanske kompetencije učenika. Pri tome se polazi od činjenice da su svi predmeti izravno povezani općim pravom na odgoj i obrazovanje ili nekim posebnim pravom koje se jamči svakom djetetu, u svakome od njih se traži razvoj određenih vještina i vrijednosti koje više ili manje pridonose ostvarivanju Građanskog odgoja i obrazovanja, primjerice:

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja sa satovima razrednika moguće je uz pomoć sadržaja i aktivnosti kao što su: demokratsko donošenje razrednih pravila i njihovo pridržavanje; priprema učenika za kandidaturu i sudjelovanje u radu Vijeća učenika, izbor predsjednika/ce razreda i izbor predstavnika/ce za Vijeće učenika; informiranje svih učenika u razredu o radu Vijeća učenika; razvoj komunikacijskih vještina učenika, upravljanje emocijama (prepoznavanje i primjereno iskazivanje) i upravljanja sukobom (nenasilno rješavanje sukoba); upoznavanje učenika s propisima kojima se uređuju odnosi i obveze u školi (npr. Pravilnik o

¹ Pojam istraživanje ovdje se koristi u smislu da učenici primjereno svojoj dobi i mogućnostima prikupljaju i analiziraju podatke o temi koju obrađuju, prepoznaju probleme i traže rješenja.

ocjenjivanju); obilježavanje posebnih dana u školi ili lokalnoj zajednici; provedba istraživačkih projekata učenika i volontiranje u lokalnoj zajednici.

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom predmeta Povijest i Geografija ostvaruje se uz pomoć tema kao što su: različita društvena uređenja i oblici vladavine, u sklopu kojih se raspravlja o položaju pojedinca, njegovim pravima i slobodama te o ulozi institucija vlasti u zaštiti prava pojedinca; međuljudski odnosi, pri čemu se osobito raspravlja o ravnopravnosti/neravnopravnosti između muškarca i žene, među „rasama“ ili među različitim nacionalnim, etničkim, religijskim i jezičnim grupama tijekom povijesti ili u različitim društvima danas; ratovi i njihove posljedice, s posebnim osvrtom na pravo na mir i humanitarnu pomoć, prava izbjeglica, održivi razvoj, racionalno gospodarenje resursima, geografska raznolikost.
- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom Hrvatskoga jezika utemeljena je na općem cilju i zadaćama nastave Hrvatskoga jezika. Primjerice, ostvarivanje prava na identitet i prava na izražavanje, povijesnoj borbi za uporabu hrvatskoga jezika, utjecajima na hrvatski jezik, izbor književnih djela u kojima se tematizira nepravda i diskriminacija povezana je s ciljem nastave Hrvatskoga jezika: razvoj jezično-komunikacijskih sposobnosti pri govorenoj i pisanoj uporabi jezika u svim funkcionalnim stilovima, razvoj literarnih sposobnosti, čitateljskih interesa i kulture, stvaranja zanimanja za sadržajima medijske kulture te upoznavanje i poštovanje hrvatske kulture, kultura nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj i drugih kultura.
- Povezivanje ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave stranih jezika ostvaruje se učenjem o pravima i odgovornostima građana te o funkcioniranju vlasti u zemlji čiji se jezik uči, njezinoj demokratskoj kulturi, odnosu većinske kulture i manjinskih kultura, sadržajima kojima se promiče građanstvo u sustavu odgoja i obrazovanja pojedine zemlje.
- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s predmetima Likovna kultura, Glazbena kultura te Tjelesna kultura/umjetnost moguća je u nizu sadržaja u kojima se kultura i stvaralaštvo povezuju sa slobodom sudjelovanja u kulturnom životu i uživanja u umjetnosti te umjetničkog izražavanja, kao i u raspravama o doprinosu različitih kultura svjetskoj kulturnoj baštini, o slobodi izbora i masovnoj kulturi, o ulozi umjetnika u ratu i miru itd. U Tjelesnoj kulturi pozornost se može usmjeriti na pravedno sportsko ponašanje i raspraviti o korištenju sporta u prevenciji nasilja.
- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavnim predmetom Vjeronaukom je višestruka. Obuhvaća pitanja kao što su: sloboda vjeroispovijesti i prava vjernika u demokraciji i nedemokratskim režimima, međureligijski i ekumenski dijalog, odnos između religioznih, agnostika i ateista.
- Povezivanje Građanskog odgoja i obrazovanja s nastavom predmeta Priroda, Biologija, Kemija i Fizika također se može ostvarivati različitim temama koje su povezane sa zaštitom prava pojedinca i traže aktivni angažman građana u suvremenome svijetu, kao što su održivi razvoj, biološka raznolikost, efekt staklenika, GMO, istraživanja ljudskoga genoma. Možda nazivi tema u predmetima Prirodi, Biologiji i Kemiji ne upućuju na mogućnost korelacija, ali se u postignućima mogu uočiti mogućnosti za korelacije s Građanskim odgojem i obrazovanjem (npr.: pravila, zakoni, kršenje pravila; načela pravednosti, potrebe drugoga (glad u svijetu), izgradnja zajedničke domovinske kulture (očuvanje hrvatske prirodne baštine), štednja (energija).

- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave Matematike također se ostvaruje nizom sadržaja. Kvantifikacija je ključ za razumijevanje suvremenog svijeta, uključujući načine na koje rješavamo osobne i profesionalne probleme i zadovoljavamo svakodnevne potrebe. Pitanje upravljanja financijama, primjerice, jedna je od tema u kojoj se povezuju ova dva područja.
- Povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja i nastave Informatike prisutna je u sklopu obrade tema kao što su informacijsko društvo i nejednakost, kritička selekcija informacija i informiranje iz više izvora, sigurnost na Internetu itd.

To su samo neki od primjera koji pokazuju da su znanje, vještine i vrijednosti, potrebni za aktivno uključivanje u društveni život i razvoj demokracije i općeg dobra društvene zajednice, Republike Hrvatske, Europe i svijeta, osim u posebnom predmetu zastupljeni u svim nastavnim predmetima. Takvo je povezivanje važno jer učenicima pomaže da školsko gradivo čvršće „smjeste“ u vlastito iskustvo i zajednicu kojoj pripadaju, čime se cjelovitije pridonosi razvoju građanske kompetencije učenika.

V. SADRŽAJI I ISHODI EKSPERIMENTALNOG IZBORNOG PROGRAMA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

1. *Ljudsko-pravna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama*

Prava, slobode, dužnosti i odgovornosti građanina

- Sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj - Ustavni sud, pučki pravobranitelj/ica, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, sudovi, zakoni
- Ustrojstvo pravosudnog sustava i njegova uloga u zaštiti ljudskih prava i pravne države
- Pravna država i pravda temelj demokracije i vladavine prava
- Pravna država i ideologija: Zašto nametanje neke ideologije može biti prepreka u ostvarivanju jednakosti građana pred zakonom?
- Društvena pravda – podjela u tri kategorije – proceduralna, korektivna i distributivna pravda
- Ustavna zaštita prava građana, pravo na život, slobodu, vlasništvo, privatnost, suzbijanje diskriminacije
- Građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava zaštićena Ustavom Republike Hrvatske
- Pravo na privatnost i zaštita osobnih podataka
- Pravo na primjereni životni standard i socijalnu sigurnost
- Ravnopravnost osoba s invaliditetom
- Ravnopravnost između muškarca i žene ključ kvalitetnih obiteljskih i društvenih odnosa
- Građanin, državljanin, stranac
- Problemi u svijetu: glad, siromaštvo, terorizam, rat, ekološki problemi, ugrožene vrste, kloniranje
- Uloga Ženevskih konvencija u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata
- Suzbijanje trgovanja ljudima

Ključni pojmovi

Sustav zaštite prava u Republici Hrvatskoj, Ustavni sud, pučki pravobranitelj/ica, pravobranitelj/ica za djecu, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, zakoni, ustrojstvo pravosudnog sustava Republike Hrvatske, pravna država, demokracija i vladavina prava, društvena pravda – proceduralna, korektivna i distributivna, ustavna zaštita prava, građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava, pravo na privatnost, zaštita osobnih podataka, pravo na primjereni životni standard, socijalna sigurnost, ravnopravnost osoba s invaliditetom, ravnopravnost između muškarca i žene, društvena isključenost, diskriminacija, građanin, državljanin, stranac, problemi u svijetu, humanitarno pravo, Ženevske konvencije, Crveni križ.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj - Ustavni sud, pučki pravobranitelj/ica, pravobranitelj/ica za dječja prava, pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom, zakoni, udruge za zaštitu ljudskih prava te njihovu ulogu u zaštiti temeljnih ljudskih prava i suzbijanju diskriminacije;
- navodi zašto se temeljna prava štite zakonima i Ustavom te navodi koja građanska, politička, gospodarska, socijalna i kulturna prava štiti Ustav Republike Hrvatske;
- opisuje i dokumentira podacima kako se u demokraciji štite temeljna ljudska prava; pravo na život, slobodu, vlasništvo, privatnost; ravnopravnost u odnosu na dob, spol, etničku, vjersku, klasnu i drugu pripadnost, rasu i druge razlike;
- objašnjava značenje prava na primjereni životni standard i prava na socijalnu sigurnost, odredbe Ustava kojima se uređuju ta prava, načine na koje se ona štite u Republici Hrvatskoj i ograničenja koja se javljaju u uživanju tih prava;
- objašnjava zašto je pravna država temelj svake demokracije i vladavine prava; da se temelji na jednakosti i jednakopravnosti;
- objašnjava što znači pred zakonima imati ista prava bez obzira na naše vrijednosti, stajališta, fizičke i duševne osobine;
- objašnjava da je pravna država iznad svake ideologije jer ideologije same po sebi znače isključivost prema onima koji drukčije misle; to povezuje s činjenicom ako ideologija čini srž demokracije, svako diskriminatorno tretiranje pojedinaca ili skupine građana bilo bi demokratsko ponašanje;
- objašnjava što je društvena isključenost, istražuje i opisuje koji se oblici društvene isključenosti mogu susresti u Republici Hrvatskoj te koji su uzroci i posljedice isključivanja za pojedinca, grupu i hrvatsko društvo u cjelini;
- povezuje društvenu isključenost s diskriminacijom i nepravdom;
- obrazlaže zašto je ravnopravnost između muškarca i žene ključ kvalitetnih obiteljskih i društvenih odnosa;
- istražuje jesu li žene u Hrvatskoj slabije zastupljene na rukovodećim i upravljačkim položajima i slabije plaćene od muškaraca;
- istražuje, navodi i opisuje probleme u suvremenom svijetu;
- opisuje ulogu Ženevskih konvencija u zaštiti ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima na kopnu i na moru, u postupanju s ratnim zarobljenicima, u zaštiti civilnog stanovništva u vrijeme rata te koja je uloga Crvenoga križa;
- istražuje i dokumentira podatke o trgovanju ljudima (MUP, Hrvatski Crveni križ), postupke koji prethode otimanju i ropstvu te objašnjava načine zaštite.

2. *Politička dimenzija povezana s ostalim dimenzijama*

Demokratska država i uloga građana u demokratskoj državi

- Ishodišta demokracije prema Johnu Lockeu su: društveni ugovor, formiranje demokratske vlasti i pravo naroda na sudjelovanje u vlasti, građani imaju pravo vladati, daju vlast onima koje biraju da ih predstavljaju i služe njihovim interesima, odnosno zajedničkom dobru
- Ustav Republike Hrvatske, narod izvor ustavne vlasti
- Demokratska država, podjela i ograničenja vlasti
- Socijalna država
- Efekt socijalne mržnje, netrpeljivosti i pravne nejednakosti, suprotnost socijalne i pravne države - ljudi koji su ostavljeni na milost i nemilost mogu zaključiti da ništa ne duguju društvu i zašto bi ga potpomagali kad nitko nije njima pomogao
- Korupcija i utaja poreza štete demokraciji i građanima
- Politika – javne politike, institucije, političke stranke, normativni i provedbeni procesi
- Tipovi političkih stranaka – demokršćanske, socijaldemokratske, liberalne, konzervativne
- Političke stranke u Hrvatskoj - njihovi programi i uloga u razvoju zajedničkog dobra
- Patriotizam, šovinizam, nacionalizam
- Nadgledanje postupaka vlasti i rada demokratski izabраниh zastupnika na svim razinama
- Pravo i odgovornost građana u demokraciji, pravo građana na predstavke i žalbe, na pravodobni odgovor, na referendum, pravo na informirani pristanak, pravo peticije, pravo na prosvjed, štrajk, građanski neposluh, priziv savjesti
- Obilježja demokratskih i nedemokratskih režima
- Struktura i funkcioniranje Europske unije, ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije
- Prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji
- Izbori hrvatskih zastupnika i njihova uloga u Europskom parlamentu
- Prednosti, nedostaci i izazovi članstva u Europskoj uniji za Republiku Hrvatsku i njezine građane
- Procedure kojima izgrađujemo demokratske odnose i štitimo svoja prava i zajedničku dobrobit u razredu, školi, lokalnoj i nacionalnoj zajednici
- Obrambeni Domovinski rat, iskaz težnje hrvatskog naroda za neovisnošću, demokracijom, pravnom državom i vladavinom prava
- Državnost, suverenitet, međunarodno priznanje
- Civilno društvo - tko ga čini - udruga, zaklada, vjerska zajednica, sindikat, na kojim načelima djeluje i koja je njegova uloga u zaštiti prava i sloboda građana, razvoju demokracije i osiguranju pravednog društva

Ključni pojmovi

Ishodišta demokracije prema Johnu Lockeu: društveni ugovor, ustav, formiranje demokratske vlasti, demokracija, narod je izvor ustavne vlasti, pravo naroda na sudjelovanje u vlasti, trodioba vlasti, podjela i ograničenja vlasti, uloga vlasti, zajedničko dobro, socijalna država, socijalna solidarnost poreznim sustavom, efekt socijalne mržnje, korupcija i utaja poreza, politika – normativni i provedbeni procesi, javne politike, institucije, političke stranke, programi političkih stranaka, ustavna prava i odgovornosti građana, nadgledanje vlasti, tipovi političkih stranaka, patriotizam, šovinizam, nacionalizam, tri kategorije pravde, veza između pravila, zakona i vladavine prava, suzbijanje korupcije, procjena položaja vlasti, obrambeni Domovinski rat, državnost, suverenitet, međunarodno priznanje, civilno društvo, udruga, zaklada, vjerska zajednica, sindikat, načela djelovanja i uloga civilnog društva.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje ishodišta demokracije prema Johnu Locke, objašnjava što je društveni ugovor, kako se formira demokratska vlast, zašto je svrha demokratske vlasti pridonositi razvoju zajedničkog (javnog) dobra;
- objašnjava odakle pravo i obveza svakoga građanina u demokraciji da sudjeluje u vlasti;
- određuje hrvatskoga građanina kao političkog subjekta i nositelja hrvatske državne vlasti;
- objašnjava što je ustavna vlast i argumentira zašto je potrebna trodioba vlasti;
- navodi razloge za ograničenje svakog oblika vlasti u demokraciji;
- određuje socijalnu državu i socijalnu solidarnost kao ustavnu kategoriju i ustavnu obvezu svih građana da sukladno svojim mogućnostima pridonose razvoju društva;
- opisuje socijalno pravo kao granu prava koja se bavi pitanjem socijalne solidarnosti;
- objašnjava odakle socijalna država pokriva troškove razvoja zdravstvenog, mirovinskog, obrazovanog sustava i odakle pravo na besplatno obrazovanje, zdravstvo i mirovinski sustav;
- objašnjava zašto korupcija i utaja poreza štete demokraciji i građanima;
- objašnjava zašto je suprotnost socijalne i pravne države efekt socijalne mržnje, netrpeljivosti i pravne nejednakosti;
- objašnjava na koje načine građani u demokraciji nadgledaju postupke vlasti i rad demokratski izabраних zastupnika na svim razinama, može li se dovesti u pitanje opstanak demokracije kada su građani pasivni, objašnjava pravo građana na predstavke i žalbe, na pravodobni odgovor, na referendum, pravo na informirani pristanak, pravo peticije, pravo na prosvjed, štrajk, građanski neposluh, priziv savjesti;
- objašnjava što je politika, normativni i provedbeni procesi, javne politike, institucije, političke stranke;
- opisuje tipove političkih stranaka – demokršćanske, socijaldemokratske, liberalne, konzervativne;
- navodi političke stranke u Republici Hrvatskoj;
- istražuje i objašnjava razliku u njihovim programima djelovanja i ulogu u razvoju zajedničkog dobra;
- objašnjava što je i po čemu se razlikuje patriotizam, šovinizam i nacionalizam;
- opisuje i objašnjava izborne procese u razredu i školi kao glasač i kandidat te u lokalnoj zajednici i Republici Hrvatskoj;
- razlikuje položaj građana u demokraciji i nedemokratskim režimima;
- određuje Europsku uniju i način na koji ona funkcionira, navodi ovlasti Vijeća ministara, Europskog parlamenta, Europskog vijeća i Europske komisije;
- opisuje prava i obveze koje za hrvatske institucije i građane proizlaze iz članstva u Europskoj uniji;
- opisuje kako se biraju hrvatski zastupnici i koja je njihova ulogu u Europskom parlamentu;
- navodi i argumentira prednosti, nedostatke i izazove članstva u Europskoj uniji za Republiku Hrvatsku i njezine građane;
- objašnjava zašto je obrambeni Domovinski rat iskaz težnje hrvatskog naroda za neovisnošću, demokracijom, pravnom državom i vladavinom prava te je kao takav uvršten u Izvorišne osnove Ustava Republike Hrvatske;
- prikuplja podatke, istražuje i objašnjava sastavnice civilnog društva i njegovu ulogu u zaštiti prava i sloboda građana, razvoju demokracije i osiguranju pravednog društva;
- istražuje i sudjeluje u rješavanju problema školske i lokalne zajednice;
- formulira, usklađuje i donosi pravila razreda kojima se štite temeljna prava u razredu i školi: pravo na osobno dostojanstvo, na sudjelovanje, obrazovanje, razvoj svih svojih sposobnosti (talenata) i druga;
- pokazuje privrženost načelima pravednosti, izgradnje demokratskih odnosa i zaštiti zajedničke dobrobiti;

- drži se dogovorenih pravila razreda;
- kreira mjere za nadoknadu štete ili povrede u slučaju kršenja pravila.

3. *Društvena dimenzija povezana s ostalim dimenzijama*

Socijalne vještine i društvena solidarnost

- Suradnja i grupni rad: pojam i iskustvo suradnje, moderiranje radom skupine, iznošenje zaključaka, zastupanje razreda (skupine), zagovaranje
- Mediji i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja: pojam i vrste medija (tiskovine, radio, TV, internet), pravo na točnu, provjerenu i potpunu informaciju, pozitivni i negativni utjecaj medija, prednosti i opasnosti interneta, sigurnost na internetu (u suradnji s informatikom), otpornost i kritičko razumijevanje medijskih sadržaja
- Volontiranje i dobrovoljni društveni rad u zajednici: volonterstvo, etički kodeks volontiranja, iskustvo volontiranja
- Obitelj – temeljna društvena zajednica, prava i dužnosti djece i roditelja, međugeneracijska solidarnost

Ključni pojmovi

Aktivno slušanje, parafraziranje, sažimanje, fokusiranje, preoblikovanje, kodiranje i dekodiranje osjećaja i potreba drugog, ja-poruke, ti-poruke, primjereno iskazivanje emocija, empatija, otpor vršnjačkom pritisku, vrste sukoba, pregovaranje, argumentiranje, donošenje zajedničkih zaključaka, timski rad, vođenje i moderiranje rada grupe, mediji, kritičko razumijevanje medijskih sadržaja, volontiranje, obitelj, društvena zajednica.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- određuje što je i koju ulogu imaju dijalog i pregovaranje u upravljanju sukobima;
- navodi pravila grupnog rada i oblike grupnog rada;
- objašnjava važnost argumentiranja i dokazivanja temeljenog na činjenicama;
- vodi i moderira rad grupe, usklađuje i oblikuje zaključke, izvješćuje o njima;
- obrazlaže što je dobrovoljni društveni rad u zajednici i zašto pridonosi razvoju osobnih sposobnosti, zajedničkog dobra i društvenog napretka u cjelini;
- sudjeluje u akcijama solidarnosti i volontira;
- iskazuje solidarnost i pruža pomoć učenicima s invaliditetom;
- objašnjava zašto je obitelj temeljna društvena zajednica zaštićena Ustavom Republike Hrvatske i odredbom UN-a.

4. *Među/kulturna dimenzija povezana s ostalim dimenzijama*

Kulturni identiteti i međukulturni dijalog

- Osobni identitet i globalizacijski kulturni trendovi
- Obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Republici Hrvatskoj
- Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj i Ustavni zakon o nacionalnim manjinama
- Stereotipi i predrasude
- Međukulturni dijalog – alat razvoja demokratskih odnosa između većinske i manjinskih i religijskih kultura i alat društvenog i gospodarskog razvoja

- Doprinos velikana znanosti i umjetnosti hrvatske nacionalnosti, kao i pripadnika nacionalnih manjina koji su pridonijeli hrvatskom i svjetskom napretku

Ključni pojmovi

Identitet, globalizacijski kulturni trendovi, kulturni identiteti, kulturne različitosti, manjinske kulture, većinska kultura, stereotipi, predrasude, međukulturni dijalog, izgradnja zajedničke domovinske kulture, suzbijanje predrasuda, doprinos velikana znanosti i umjetnosti hrvatske nacionalnosti kao i pripadnika nacionalnih manjina hrvatskom i svjetskom napretku.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- objašnjava što je identitet, a što globalizacijski kulturni trendovi;
- objašnjava značenje kulturnog identiteta;
- opisuje obilježja hrvatske većinske nacionalne kulture i kultura nacionalnih i religijskih manjina u Republici Hrvatskoj;
- opisuje i dokumentira primjere uspješne suradnje u izgradnji zajedničke hrvatske kulture;
- opisuje u čemu se sastoji interkulturni dijalog i zašto je važan za društveni i gospodarski razvoj demokratske zajednice;
- pokazuje privrženost uzajamnom razumijevanju, poštovanju, suradnji i solidarnosti na razini razreda, škole i društva u cjelini;
- prepoznaje i suzbija predrasude većinske nacije prema nacionalnim manjinama te nacionalne manjine prema većinskoj naciji;
- istražuje i opisuje doprinos hrvatskom i svjetskom napretku velikana znanosti i umjetnosti pripadnika hrvatske nacionalnosti, kao i pripadnika nacionalnih manjina.

5. Gospodarska dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

Gospodarstvo, poduzetnost, upravljanje financijama i zaštita potrošača

- Održiv razvoj lokalne sredine i Hrvatske i društveno odgovorno gospodarstvo
- Tržišna konkurentnost, kompetentnosti ljudskih resursa, izbor zanimanja i cjeloživotno učenje
- Uloga građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna
- Prava potrošača i odgovorna potrošnja u odnosu na zdravlje, upravljanje financijama te obiteljsku i društvenu stabilnost, zaštitu okoliša
- Financijsko planiranje i racionalno upravljanje novcem
- Pojava dužničkog ropstva i organiziranje građana za zaštitu svojih prava
- Uloga inovativnosti, rada i proizvodnje u stvaranju osobnog i društvenog bogatstva
- Domoljublje na djelu – stvaranje osobnog i društvenog bogatstva te očuvanje i razvoj sustava zajedničke dobrobiti poduzetnošću, istraživanjem, rješavanjem problema, radom i proizvodnjom
- Poduzetnost u uočavanju, istraživanju i rješavanju problema školske i lokalne zajednice (metoda *projekt građanin, radionica budućnosti i sl.*)
- Novac - mjerilo rada, rad – temeljna ljudska vrijednost
- Pravo na pravednu naknadu za rad
- Sindikalno organiziranje i uloga sindikata u zaštiti radničkih prava
- Izrada mape osobnog razvoja

Ključni pojmovi

Održivi razvoj Republike Hrvatske, društveno odgovorno gospodarstvo, konkurentnost, izbor zanimanja, cjeloživotno učenje, proračun, uloga građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna, prava potrošača, odgovorna potrošnja, novac, etičan odnos prema novcu, dužničko ropstvo, rad – temeljna ljudska vrijednost, domoljublje na djelu, zaštita i razvoj zajedničkog dobra, proizvodnja, rješavanje problema, poduzetnost, inovativnost, pravo na pravednu naknadu za rad, sindikalno organiziranje, uloga sindikata, zaštita radničkih prava, planiranje i postavljanje prioriteta, mapa osobnog razvoja.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje što je održiv razvoj lokalne sredine i Hrvatske i društveno odgovorno gospodarstvo;
- objašnjava i potkrepljuje primjerima važnost tržišne konkurentnosti, kompetentnosti ljudskih resursa, izbora zanimanja i cjeloživotnog učenja;
- opisuje ulogu građana u donošenju i kontroli trošenja lokalnog i državnog proračuna;
- opisuje i potkrepljuje primjerima iz vlastitog iskustva odgovornu potrošnju u odnosu na zdravlje, upravljanje financijama, obiteljsku i društvenu stabilnost i zaštitu okoliša;
- istražuje i dokumentira utjecaj reklame na individualnu potrošnju i druge potrošače;
- demonstrira vještine otpornosti na agresivne marketinške kampanje i pokušaje manipulacija;
- objašnjava kako potrošači mogu utjecati na kvalitetu i dostupnost privatnih i javnih usluga i koji je utjecaj privatizacije javnih usluga na živote potrošača u Republici Hrvatskoj;
- objašnjava načine financijskog planiranja i racionalnog upravljanja novcem;
- objašnjava pojavu dužničkog ropstva i organiziranje građana za zaštitu svojih prava;
- opisuje svojim riječima što je domoljublje na djelu – stvaranje osobnog i društvenog bogatstva te očuvanje i razvoj sustava zajedničke dobrobiti poduzetnošću, istraživanjem, rješavanjem problema, radom i proizvodnjom;
- objašnjava ulogu inovativnosti, rada i proizvodnje u stvaranju osobnog i društvenog bogatstva;
- sudjeluje u projektnom izboru, istraživanju i rješavanju problema školske i lokalne zajednice;
- demonstrira etičan odnos prema novcu;
- obrazlaže zašto je novac mjerilo rada, zašto je rad temeljna ljudska vrijednost i zašto se prema novcu treba odnositi kao rezultatu ljudskog rada;
- opisuje izvorišta temeljnog prava na rad i pravednu naknadu za rad;
- opisuje ulogu sindikata u zaštiti prava radnika i oblike sindikalnog organiziranja;
- u mapi osobnog razvoja dokumentira svoje organizacijske sposobnosti, sposobnost planiranja i postavljanja prioriteta, prepoznaje i izražava vlastite interese i motivaciju za različita područja daljnjeg obrazovanja, izbor zanimanja ili područje profesionalne karijere.

6. Ekološka dimenzija povezana s ostalim dimenzijama

Zaštita okoliša i održivi razvoj

- Održiv društveni, gospodarski i kulturološki razvoj lokalne sredine i Republike Hrvatske
- Pravo na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice
- Utjecaj gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš
- Uloga pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja

Ključni pojmovi

Održivi razvoj, pravo na zdravi okoliš, zaštita okoliša, prirodna i kulturna dobra, civilno društvo.

Obrazovni ishodi

Učenik:

- opisuje što je održiv društveni, gospodarski i kulturološki razvoj lokalne sredine i Republike Hrvatske;
- objašnjava važnost prava na zdravi okoliš i održivi razvoj zajednice;
- određuje pozitivne i negativne utjecaje gospodarstva, znanosti, kulture i politike na okoliš;
- opisuje i potkrepljuje podacima ulogu pojedinca i civilnog društva u osiguranju održivog razvoja i zaštiti živih bića te prirodnog i kulturnog okoliša;
- pokazuje privrženost očuvanju živih bića te prirodnog i kulturnog bogatstva Republike Hrvatske;
- prati procese u okolišu i pokreće aktivnosti za njegovo očuvanje i uređenje.

VI. VREDNOVANJE I SAMOVREDNOVANJE ODGOJNO-OBRAZOVNIH POSTIGNUĆA UČENIKA

Vrednovanje postignuća, uključujući ocjenjivanje, sastavni je dio nastave Građanskog odgoja i obrazovanja. Ostvaruje se na način da se s učenicima najprije rasprave ishodi, a zatim utvrde kriteriji vrednovanja.

Učenička mapa osobnog razvoja

Učenik u mapu osobnog razvoja unosi podatke o ostvarenim postignućima i planovima daljnjeg razvoja (potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, smotrama, volontiranju, o završenim tečajevima; tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja itd.).

VII. MJESTO I NAČIN IZVOĐENJA

Učionica, škola, izvanškolsko okružje

Izvanučioničke aktivnosti ostvaruju se suradnjom škole i lokalne zajednice. U njih trebaju biti uključeni svi učenici prema njihovim interesima i mogućnostima škole. Ovisno o ishodu, izvanučioničke i praktične aktivnosti provode se kao nadopuna pojedine tematske aktivnosti za njihovo potpunije razumijevanje iskustvenim učenjem i zaključivanjem, a mogu se povezati i sa satom razrednika i međupredmetnom provedbom.

Oblici uključivanja mogu biti različiti. Obuhvaćaju *istraživačke aktivnosti* (npr. projekt građanin, zaštita potrošača), *volonterske aktivnosti* (npr. pomoć starijim mještanima, osobama s posebnim potrebama, djeci koja žive u siromaštvu), *organizacijske aktivnosti* (npr. obilježavanje posebnih tematskih dana), *proizvodno-inovativne aktivnosti* (npr. zaštita okoliša, rad u školskoj zadruzi i/ili zajednici tehničke kulture) i druge srodne projekte i aktivnosti.

Primjeri:

Korištenje radionice budućnosti za uočavanje i analiziranje društvenih problema, inovativno razmišljanje o mogućim rješenjima problema i izrada plana aktivnosti za ostvarenje rješenja problema (postupak *Radionice budućnosti* opisan u *Zbirci metoda prikladnih za učenje i poučavanje Građanskog odgoja i obrazovanja* www.azoo.hr)

Sudjelovanje u školskoj, županijskoj i državnoj smotri *Projekt građani*

Sudjelovanje u školskim, županijskim i državnim smotrama „Da sam zastupnik/zastupnica u Hrvatskom saboru“

Sudjelovanje u natjecanju za učenike osnovnih škola „Koliko poznaješ Hrvatski sabor?“

Uz temu *Pravo na privatnost i zaštita osobnih podataka* iz ljudsko-pravne dimenzije Građanskog odgoja i obrazovanja koristiti *Europski dan zaštite osobnosti i privatnih podataka* koji se obilježava 28. siječnja.

VIII. NASTAVNI PLAN ZA PROVEDBU EKSPERIMENTALNOG IZBORNOG PROGRAMA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

osnovna škola	provedba Građanskog odgoja i obrazovanja kao izbornog predmeta	godišnji broj sati
8. razred	tematske aktivnosti	20
	izvanučioničke aktivnosti	10
	vrednovanje postignuća	5
Ukupno:		35

IX. PROSTORNI, KADROVSKI I DRUGI UVJETI

Predmet Građanskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi mogu provoditi osobe koje su ispunile uvjete za učitelja ili stručnog suradnika iz članka 105. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine, br. 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 16/12, 86/12 i 94/13), koje su tijekom svoga dosadašnjeg obrazovanja položile najmanje tri kolegija iz područja ljudskih prava, građanstva i njima srodnih područja ili koje su se u tim područjima stručno usavršavale u trajanju od najmanje 120 sati od 1999. godine, kada je donesen Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava, do danas.

Uz odgovarajuću stručnu spremu, učitelj i nastavnik treba imati odgovarajuće pedagoško-psihološko obrazovanje koje obuhvaća područja opće pedagogije, didaktike, metodike i psihologije odgoja i obrazovanja. Uz to, treba imati stručno znanje za rad u području Građanskog odgoja i obrazovanja te biti osposobljen za primjenu iskustvenih, participativnih, suradničkih i istraživačkih metoda poučavanja i učenja u nastavi.

Prije početka provedbe Građanskog odgoja i obrazovanja za učitelje i nastavnike organizirat će se uvodno stručno usavršavanje prema odgovarajućem programu stručnog usavršavanja Agencije za odgoj i obrazovanje s ciljem da se u roku od godinu dana stručno osposobe i steknu potrebne nastavne kompetencije za provedbu Građanskog odgoja i obrazovanja, uključujući znanje iz strukturalnih i funkcionalnih dimenzija Građanskog odgoja i obrazovanja, predmetnog i međupredmetnog planiranja i programiranja nastave Građanskog odgoja i obrazovanja usmjerene

na ishode ili postignuća učenika te odgovarajuće metode poučavanja i učenja u Građanskom odgoju i obrazovanju.

X. NAČIN STRUČNOG PRAĆENJA I VREDNOVANJA PROVEDBE EKSPERIMENTALNOG IZBORNOG PROGRAMA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja prati uspješnost u razvoju ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja na uzorku od 30 osnovnih škola. Savjetnici Agencije za odgoj i obrazovanje prate uspješnost planiranja i programiranja usmjerenog na razvoj ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja (u razredu i izvannastavnim aktivnostima) te uspješnost korištenja interaktivnih metoda učenja i poučavanja.

XI. FINANCIJSKA SREDSTVA POTREBNA ZA REALIZACIJU PROVEDBE EKSPERIMENTALNOG IZBORNOG PROGRAMA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Planirani troškovi eksperimentalne provedbe u 30 osnovnih škola iznose 270.000 do 300.000 kuna.

XII. VOĐENJE DOKUMENTACIJE ZA PRAĆENJE I OCJENJIVANJE POSTIGNUĆA UČENIKA U GRAĐANSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU

Ocjene se upisuju u odgovarajuću rubriku u imeniku - Građanski odgoj i obrazovanje, a u rubriku zapažanja i bilježaka vrsta aktivnosti prema elementima ocjenjivanja. U rubriku bilježaka u imeniku upisuju se samo ona zapažanja koja su učitelju u praćenju napredovanja učenika uočljiva, učeniku i roditelju razumljiva te koja učitelju mogu pripomoći u konačnom ocjenjivanju uspjeha učenika u Građanskom odgoju i obrazovanju.

Razredna mapa za Građanski odgoj i obrazovanje – učitelji koji Građanski odgoj i obrazovanje ostvaruju kao poseban predmet ili međupredmetno, unose izvedbene pripreme usmjerene na razvoj ishoda Građanskog odgoja i obrazovanja i materijale u mapu o tome kako su ostvarili planirane aktivnosti iz Građanskog odgoja i obrazovanja s učenicima određenog razreda.

Učenička mapa osobnog razvoja u Građanskom odgoju i obrazovanju – učenik upisuje u kojim je projektima i aktivnostima sudjelovao, što je tijekom godine izradio u sklopu nastave Građanskog odgoja i obrazovanja: osobna zapažanja, bilješke, osvrti na naučeno, nove ideje i rješenja do kojih je došao, koje su mu vrijednosti važne i na koje je teškoće nailazio. Unosi podatke o ostvarenim postignućima i planovima daljnjeg razvoja (potvrde o sudjelovanju u natjecanjima, smotrama, volontiranju, o završenim tečajevima: tečaj pružanja prve pomoći, škola tehničke kulture, škola stranih jezika, škole u području umjetničkog izražavanja, sudjelovanje u tehničkim i znanstvenim projektima itd.).